

/Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən keçirilən buraxılış və qəbul imtahanlarında əlilliyi olan və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək namizədlərin iştirakının təmin edilməsi məqsədilə əlverişli şəraitin yaradılmasına dair Təlimatın təsdiq edilməsi haqqında/

Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzinin Direktorlar Şurası Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2016-cı il 12 dekabr tarixli 498 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ümumi təhsil pilləsində təhsilalanların yekun qiymətləndirilməsinin (attestasiyasının) aparılması Qaydaları”nın 2.5-ci bəndində, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 8 fevral tarixli 37 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının orta ixtisas təhsili müəssisələrinə tam orta təhsil bazasında tələbə qəbulu Qaydaları”nın 3.8-ci bəndində, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 8 fevral tarixli 38 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının orta ixtisas təhsili müəssisələrinə ümumi orta təhsil bazasında tələbə qəbulu Qaydaları”nın 3.9-cu bəndində, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 8 fevral tarixli 39 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinə tələbə qəbulu Qaydaları”nın 3.11-ci bəndində, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 8 fevral tarixli 40 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinin və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının magistraturalarına qəbul Qaydaları”nın 3.7-ci bəndində və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 8 fevral tarixli 41 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında rezidenturaya qəbul Qaydaları”nın 3.5-ci bəndində nəzərdə tutulmuş əlilliyi olan və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək namizədlərin iştirakının təmin edilməsi məqsədilə əlverişli şəraitin yaradılması ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 11 aprel tarixli 860 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi publik hüquqi şəxsin Nizamnaməsi”nin 4.4.7-ci yarım bəndini rəhbər tutaraq

qərara alır:

1. “Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən keçirilən buraxılış və qəbul imtahanlarında əlilliyi olan və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək namizədlərin iştirakının təmin edilməsi məqsədilə əlverişli şəraitin yaradılmasına dair Təlimat” təsdiq edilsin (əlavə olunur).

2. Mərkəzin Təşkilat şöbəsinə (A.Bağirova) tapşırılsın ki, bu qərardan irəli gələn məsələləri həll etsin.

3. Bu qərarın icrasına nəzarəti öz üzərimdə saxlayıram.

Direktorlar Şurasının sədri

Məleykə Abbaszadə

***Azərbaycan Respublikasının Dövlət
İmtahan Mərkəzinin Direktorlar Şurasının
19 dekabr 2019-cu il qərarı ilə təsdiq edilmişdir.***

**Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən keçirilən
buraxılış və qəbul imtahanlarında əlilliyi olan və ya sağlamlıq imkanları məhdud
18 yaşınadək namizədlərin iştirakının təmin edilməsi məqsədilə
əlverişli şəraitin yaradılmasına dair**

TƏLİMAT

1. Ümumi müddəalar

1.1. Bu Təlimat Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi (bundan sonra – Mərkəz) tərəfindən keçirilən buraxılış və qəbul imtahanlarında əlilliyi olan və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək namizədlərin iştirakının təmin edilməsi məqsədilə əlverişli şəraitin yaradılması ilə bağlı məsələləri tənzimləyir.

1.2. Bu Təlimatın məqsədləri üçün əlilliyi olan və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək namizədlər aşağıdakı kateqoriyalara ayrılır:

1.2.1. Dərketmə və öyrənmə çətinlikləri olan namizədlər - bu kateqoriyaya ümumi və (və ya) xüsusi öyrənmə çətinlikləri olan namizədlər (məsələn, dyscalculia (riyazi anlayışları çətin dərk edən namizədlər), dyslexia (oxumada çətinlik çəkən namizədlər) daxildir.

1.2.2. Ünsiyyət (rabitə və qarşılıqlı əlaqə) qurmaq qabiliyyəti zəif olan namizədlər - bu kateqoriyaya otistik spektr pozğunluğu, özünü ifadə etmə, dil və ünsiyyət çətinliyi olan namizədlər daxildir.

1.2.3. Duyğu orqanları ilə bağlı çatışmazlığı olan namizədlər - bu kateqoriyaya eşitmə, hissetmə, görmə pozğunluğu olan namizədlər daxildir.

1.2.4. Fiziki çatışmazlığı olan namizədlər - bu kateqoriyaya fiziki çatışmazlığı və zədəsi olan namizədlər daxildir.

1.2.5. İctimai, psixi və emosional ehtiyacları olan namizədlər - bu kateqoriyaya diqqət çatışmazlığı, hiperaktivlik pozğunluğu, psixi sağlamlıqla bağlı narahatlıqları olan namizədlər daxildir.

1.3. Bu Təlimatda istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

1.3.1. nəzarət altında tənəffüs və ya zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün fasilə - bu halda imtahanın müddəti dayandırılır və namizəd özünü hazır hiss etdikdə imtahana davam edir. Tənəffüs zamanı namizədin sual kitabçasına və cavab vərəqinə (kartına) baxmasına icazə verilmir. Namizəd imtahan zalından çıxmaq istədikdə nəzarətçi onu müşayiət etməlidir. Tənəffüsün müddəti namizədin vəziyyətinə və sağlamlıq qabiliyyətinə dair öncədən verilmiş rəyə əsasən müəyyən olunur. Rəyde imtahan zamanı namizədə neçə dəfə və hansı müddətə tənəffüs lazım olacağını əvvəlcədən təyin etmək lazımdır.

1.3.2. əlavə vaxt - əlavə vaxtın verilməsi və nəzarət altında tənəffüs ayrı-ayrı anlayışlardır. Namizədə oxucu və ya cavabları qeyd edən şəxs lazım olduqda imtahan müddətinin ən çoxu 25%-i qədər əlavə vaxt verilir.

25%-dən çox əlavə vaxt tələb edildikdə onu dəstəkləyən və tibbi baxımdan əsaslandırılmış səbəb göstərilməlidir. **25%-dən 50%-dək əlavə vaxt** üçün edilən müraciət yalnız aşağıdakı hallarda nəzərə alın bilər:

- qavrama qabiliyyəti çox zəif olduqda,

- oxuma və yazma sürəti, oxuma və dərketmə sürəti, yazma və dərketmə sürəti, duyğu orqanları və fiziki ehtiyaqla bağlı sağlamlıq imkanlarında kəskin məhdudlaşmaları olduqda.

Namizədlər Brayl əlifbası və böyük formatda kağızlarla və ya oxucu ilə təmin edildikdə 50%-dən çox əlavə vaxtın verilməsinə ehtiyac qalmır.

Namizədin kəskin görmə pozğunluğu olduqda, yeni namizəd hətta Brayl əlifbasından oxumaqda belə çətinlik çəkəndə istisna hal kimi **50%-dən çox əlavə vaxt** verilə bilər.

1.3.3. ayrılmış fərdi zal – eyni kateqoriyaya aid bir və bir neçə namizəd sağlamlıq vəziyyətindən asılı olaraq imtahan mərtəbəsində və ya imtahan binasının birinci mərtəbəsində ayrıca zalda əyləşdirilə bilər.

1.3.4. yalnız cavabları qeyd edən nəzarətçi (scriber) - namizədin diktə etdiyi imtahan suallarının cavablarını cavab vərəqinə (cavab kartına) yazmağa, kodlaşdırmağa məsul olan şəxsdir. Yalnız cavabları qeyd edən şəxsin köməyindən namizəd yaza bilmədikdə və ya ona ayrılmış əlavə vaxt ərzində belə cavabları çatdırıb qeyd edə bilmədikdə istifadə edə bilər. Namizədin düzgün yazı keyfiyyətinin, orfoqrafiya, durğu işarələrinin və qrammatika üzrə

biliyinin yoxlandığı fənlər üzrə keçirilən imtahanlarda cavabları qeyd edən şəxsin köməyindən istifadə edilməyə və 50%-dək əlavə vaxtın təyin olunmasına icazə verilə bilər. Yalnız cavabları qeyd edən şəxs:

- Namizədin dediklərini müvafiq sürətlə düzgün və dəqiq qeyd etməli;
- Namizədin dediyi qaydada sxem, diaqram və ya qrafiklər çəkməli;
- Namizədlə ünsiyyət zamanı istənilən problemi dərhal imtahan rəhbərinə bildirməli;
- Namizədə sualları cavablandırmaqda kömək etməməli, düzgün və ya səhv cavab verdiyini deməməli;
- Əvvəlcə hansı sualdan başlamalı olduğunu və ya növbəti hansı suala baxmalı olduğunu namizədə məsləhət görməməlidir;
- Namizədin istəyilə qeyd etdiyi cavabı yenidən oxuya bilər.

1.3.5. oxucu və cavabları qeyd edən nəzarətçi – bu məsul şəxs qaydaları və sual kitabçasında verilən tapşırıqları namizəd üçün oxuyan və onun cavab kartında və ya cavab vərəqində qeyd edən, kodlaşdıran şəxsdir. Namizədlə ünsiyyətdə olarkən adi, özünə xas səsle, sakit, aydın və tələsmədən danışır. Yüksək səs tonlarından istifadə etmir. Namizədin istədiyi fəndən başlamaqla tapşırıqları və varsa həmin tapşırıqlara aid cavab variantlarını (əgər varsa) intonasiya ilə, tələsmədən, zərurət olduqda təkrar-təkrar, digər namizədlərə mane olmadan oxuyur. Namizədin seçdiyi cavab variantını sual kitabçasında diqqətlə işarələyir və qeydlər aparır. Termin, düstur və işarələrin oxunması zamanı çətinlik çəkdikdə imtahan rəhbərinə müraciət edir. Vaxt bölgüsünü doğru aparır və nəzərdə tutulan müddət ərzində bütün test tapşırıqlarını namizəd üçün oxuyur və cavablarını cavab kartında kodlaşdırır və ya cavab vərəqinə yazır. Oxucu və cavabları qeyd edən nəzarətçi:

- akreditasiyadan keçmiş və təlimi müvəffəqiyyətlə başa vurmuş şəxs olmalıdır,
- imtahan keçirilən fənnə aid lüğət və terminlərə bələd olması üçün fənn üzrə biliyə malik olmalıdır,
- xarici dil üzrə keçirilən imtahanda həmin dilin qrammatik qaydalarını yaxşı bilməlidir.

1.3.6. işarə verən şəxs (prompter) - imtahanda vaxt itkisinin fərqinə vara bilməyən, diqqət yayğınlığı olan, davamlı diqqətini toplaya bilməyən diqqət çatışmazlığı, hiperaktivlik və diqqət yayğınlığı sindromundan əziyyət çəkən namizədlər işarə verən şəxsin köməyindən istifadə edə bilərlər. Həmin şəxs namizədə hansı səhifədə və ya hansı tapşırıqda qaldığını fiziki şəkildə (işarə ilə) göstərə bilər. Məsələn, Arif adlı Asperger sindromlu (autizmlı) namizəd vaxt itkisinin fərqinə vara bilmir, bu zaman işarə verən şəxs namizədə adı ilə müraciət edərək “suala bax, imtahanın bitməsinə 15 dəqiqə vaxt qalıb” deyir.

Növbəti nümunə: Diqqət pozğunluğu olan namizəd bir neçə dəqiqə işlədikdən sonra diqqəti yayınır, məsələn, pəncərədən çölə baxır, bu halda işarə verən şəxs namizədin adını çəkərək diqqətini sual kitabçasına yönəldir.

1.3.7. səsli oxuma - namizəd mürəkkəb məzmunlu mətn oxuduqda onu səsli, yəni öz oxuduğunu özü eşitdikdə imtahan sualları ilə daha səmərəli işləyə bilər. Belə namizədlər imtahan binasında ayrıca zalda əyləşdirilir.

1.3.8. surdopedaqoq dəstəyi - işarə dilindən istifadə edən namizədlər üçün nəzərdə tutulur. Namizədə imtahan qaydalarını izah etmək üçün surdopedaqoqlardan istifadə edilə bilər. Belə halda bu kimi namizədlər eyni bir imtahan zalında əyləşdirillir. Belə namizədlərə əlavə vaxt da ayrılabilir.

1.3.9. Praktik köməkçi - praktik köməkçi namizədin göstərişi ilə praktik tapşırıqları yerinə yetirir. Namizədə praktik köməkçi təyin edildikdə ayrıca zalda əyləşdirilir. Davranış vərdişləri zəif olan, hərəkət koordinasiyası pozulmuş olan namizədlər səhifəni çevirərkən, xətkeşi tutarkən və ya düz xətt çəkmək üçün xətkəşdən və digər riyazi ləvazimatlardan istifadə edərkən praktik köməkçiyə müraciət edir. Görmə qabiliyyətini itirmiş şəxs kitabçada lazımı tapşırıqı və ya mətnin yerini tapmaq üçün əlinin həmin yerə qoyulması üçün praktik köməkçiyə müraciət edə bilər.

1.3.10. imtahanların keçirilməsi üçün alternativ yer – namizədin sağlamlıq vəziyyəti imtahan zalında iştirak üçün qənaətbəxş olmadıqda, psixi və emosional pozğunluqdan əziyyət çəkdikdə namizədə imtahan binasında deyil, öz ünvanında və ya xəstəxanada imtahan keçirilməsinə icazə verilə bilər.

1.3.11. böyük formatlı kağızlar – görmə qüsuru olan namizədlər üçün yuxarıda sadalanan üsullar əlverişsiz olduqda hər namizəd üçün fərdi kağızlar hazırlana bilər. Standart formatda olan kağızlar aşağıdakılardır:

- A4 formatda 18 şrift ölçüdə;
- A3 formatda 24 şrift ölçüdə;
- A4 formatda 24 şrift ölçüdə;
- A3 formatda 36 şrift ölçüdə;
- brayl əlifbası ilə çap edilən kağızlar.

2. Buraxılış və qəbul imtahanlarında ayrı-ayrı kateqoriyalardan olan əlilliyi olan və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək namizədlərin iştirakının təmin edilməsi məqsədilə yaradılan əlverişli şəraitin məzmunu

2.1. Dərketmə və öyrənmə çətinlikləri olan namizədlər imtahan zamanı aşağıdakılarla təmin edilə bilər:

- nəzarət altında tənəffüs və ya zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün fasilə;
- əlavə vaxt;
- ayrılmış fərdi zal;
- oxucu və cavabları qeyd edən nəzarətçi;
- yalnız cavabları qeyd edən nəzarətçi (scriber);
- işarə verən şəxs (prompter);
- praktik köməkçi;
- rəngli kağızlar;
- rəngli/böyük formatda kağızlar.

2.2. Ünsiyyət (rabitə və qarşılıqlı əlaqə) qurmaq qabiliyyəti zəif olan namizədlər imtahan zamanı aşağıdakılarla təmin edilə bilər:

- nəzarət altında tənəffüs və ya zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün fasilə;
- ayrılmış fərdi zal;
- əlavə vaxt;
- oxucu;
- səsli oxuma;
- diktə edilənləri/cavabları qeyd edən şəxs (scriber);
- rəngli/ böyük formatda kağızlar.

2.3. Duyğu orqanları (görmə, eşitmə, hissetmə) ilə bağlı çatışmazlığı olan namizədlər imtahan zamanı aşağıdakılarla təmin edilə bilər:

- nəzarət altında tənəffüs və ya zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün fasilə;
- əlavə vaxt;
- ayrılmış fərdi zal;
- lupa, elektron lupa, qulaq aparatı və bunlara bənzər qurğulardan istifadə;
- oxucu;
- səsli oxuma;
- diktə edilənləri/cavabları qeyd edən şəxs (scriber);
- surdopedaqoq dəstəyi;
- xarici dil fənni üzrə dinləyib-anlama mətni əvəzinə oxuyub-anlama mətni;
- praktik köməkçi;
- Brayl kağızları/ böyük formatda kağızlar;
- müşaiyətçi məsul şəxs vasitəsilə fiziki kömək.

2.4. Fiziki çatışmazlığı olan namizədlər imtahan zamanı aşağıdakılarla təmin edilə bilər:

- giriş-çıxışı rahat olan imtahan binasında yerləşdirilmə;
- aşağı mərtəbələrdə olan imtahan zalında yerləşdirilmə;
- ayrılmış fərdi zal;
- həkim nəzarəti;
- nəzarət altında tənəffüs və ya zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün fasilə;
- əlavə vaxt;
- diktə edilənləri/cavabları qeyd edən şəxs (scriber);

- müşaiyyətçi məsul şəxs vasitəsilə fiziki kömək.

2.5. İctimai, psixi və emosional ehtiyacları olan namizədlər imtahan zamanı aşağıdakılarla təmin edilə bilər:

- giriş-çıxışı rahat olan imtahan binasında yerləşdirilmə;
- aşağı mərtəbələrdə olan imtahan zalında yerləşdirilmə;
- ayrılmış fərdi zal;
- həkim nəzarəti;
- alternativ imtahan zalı;
- nəzarət altında tənəffüs və ya zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün fasilə;
- əlavə vaxt;
- oxucu;
- səsli oxuma;
- diktə edilənləri/cavabları qeyd edən şəxs (scriber);
- işarə verən şəxs (prompter).